

ZN WSH Zarządzanie 2014 (2), s. 307-320

Oryginalny artykuł naukowy
Original Article

Źródła finansowania publikacji: środki własne Autorów

Authors' Contribution:

- (A) Study Design (projekt badania)
- (B) Data Collection (zbieranie danych)
- (C) Statistical Analysis (analiza statystyczna)
- (D) Data Interpretation (interpretacja danych)
- (E) Manuscript Preparation (redagowanie opracowania)
- (F) Literature Search (badania literaturowe)

mgr Magdalena Wróbel^{B C D E F}
Wyższa Szkoła Biznesu w Dąbrowie Górniczej

mgr Dariusz Stach^{C D E}
Wyższa Szkoła Biznesu w Dąbrowie Górniczej

**ODPOWIEDZIALNOŚĆ W ZACIĄGANIU ZOBOWIĄZAŃ
FINANSOWYCH WYZWANIEM DLA WSPÓŁCZESNYCH
KONSUMENTÓW I PRZEDSIĘBIORCÓW**

**RESPONSIBILITY IN INCURRING OF FINANCIAL OBLIGATION
AS CHALLENGE FOR MODERN CONSUMERS AND
BUSINESSMEN**

Streszczenie: W artykule poddano analizie problem zadłużenia polskich konsumentów i przedsiębiorców, by wykazać deficyt świadomości i odpowiedzialności w zaciąganiu zobowiązań finansowych przez te podmioty. Efektem przeprowadzonej analizy jest identyfikacja przejawów nieodpowiedzialnego zaciągania zobowiązań finansowych. Autorzy artykułu wykazali, iż jednym z priorytetów zarządzania podmiotami sfery publicznej i prywatnej powinno stać się kształtowanie świadomości zintegrowanej i odpowiedzialnych postaw. W artykule wskazano iż, holistyczny program edukacyjny i rozwiązania systemowe takie jak system Prewencja Windykacyjna mogą zostać wykorzystane jako instrumenty kształtowania odpowiedzialnych postaw współczesnych konsumentów i menedżerów.

Słowa kluczowe: odpowiedzialność, zaciąganie zobowiązań finansowych, zadłużenie polskich konsumentów i przedsiębiorstw, edukacja, prewencja windykacyjna

Summary: In the article a problem of the debt of Polish consumers and entrepreneurs was analysed in order to show the deficit of the awareness and the deficit of the responsibility in contracting financial liabilities by these entities. An identification of signs of irresponsible contracting financial liabilities is an effect of the conducted analysis. Authors of the article showed that forming the integrated awareness and responsible conducts should become one of priorities of managing subjects of the public and private sphere. They indicated in the article that holistic educational program and system solutions such as the system of Vindication Prevention may be used as instruments of responsible attitudes of modern consumers and managers.

Key words: responsibility, incurring of financial obligation, debt of Polish consumers and entrepreneurs, education, Vindication Prevention

Wstęp

Analizując dane statystyczne dotyczące zadłużenia polskich konsumentów i przedsiębiorstw, można zauważyć, iż terminowe regulowanie zaciągniętych zobowiązań finansowych stanowi realny problem. Problem braku odpowiedzialności finansowej konsumentów nie dotyczy jednak wyłącznie relacji bank – klient, bowiem Polacy w coraz większym stopniu mają problemy z terminowym regulowaniem swoich bieżących zobowiązań nie tylko wobec dostawców usług masowych. W przypadku przedsiębiorców należy stwierdzić, iż samo zadłużanie nie jest niekorzystnym zjawiskiem, bowiem zaciągnięty dług może motywować menedżerów do takich decyzji zarządczych, które pozwolą na wypracowanie zysku umożliwiającego spłatę zobowiązań finansowych. Istotne jest to, aby zaciągnięcie zobowiązań finansowych było poprzedzone wieloaspektowymi analizami stanu przedsiębiorstwa, a także by proces ten cechowała odpowiedzialność. Należy bowiem zdawać sobie sprawę z tego, iż system finansowy jest skonstruowany w oparciu o gęsty i rozległy układ połączeń sieciowych, więc skutki nieodpowiedzialnych działań poszczególnych podmiotów dotyczą całego systemu. W związku z tym niezwykle istotne jest zapobieganie tym problemom u źródła poprzez stosowanie działań edukacyjnych i rozwiązań systemowych.

Kategorię „odpowiedzialność” można zdefiniować jako „obowiązek moralny lub prawny nakazujący odpowiadanie za swoje czyny oraz ponoszenie ich konsekwencji”¹. Zatem przez odpowiedzialność w zaciąganiu zobowiązań finansowych należy rozumieć proces zaciągania zobowiązań finansowych przez konsumentów i przedsiębiorców, którzy są świadomi konieczności i gotowi do ponoszenia konsekwencji swych działań, czyli moralnego i prawnego obowiązku spłaty swoich zobowiązań. W artykule przyjęto hipotezę, że w obliczu współczesnych przejawów braku odpowiedzialności w zaciąganiu zobowiązań finansowych przez konsumentów i przedsiębiorców konieczne staje się upowszechnienie działań edukacyjnych i rozwiązań systemowych po to, aby ex ante zapobiegać zjawisku nadmiernego i nieracjonalnego zadłużania.

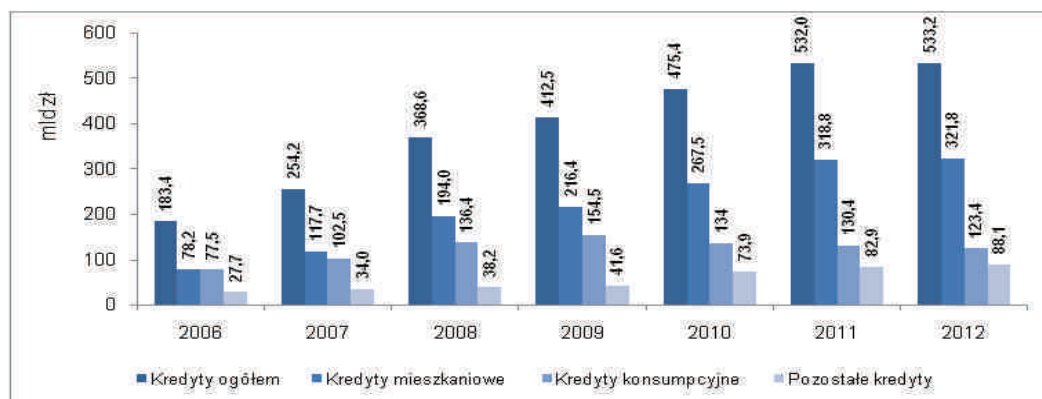
Celem artykułu jest analiza polityki kredytowej banków w latach 2007–2013, analiza zadłużenia polskich konsumentów w latach 2007–2013 sporządzona na podstawie raportów InfoDług, analiza zadłużenia polskich przedsiębiorstw, a także określenie zestawu działań kształtujących odpowiedzialne postawy konsumentów i przedsiębiorców w zakresie regulowania zobowiązań finansowych.

¹ H. Zgólkowa (red.), *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, tom 25, Wydawnictwo Kurpisz, Poznań 2000, s. 415.

1. Analiza polityki kredytowej banków i zadłużenia polskich konsumentów

Kwartalne Raporty Departamentu Systemu Finansowego NBP *Sytuacja na rynku kredytowym*, które powstają na podstawie badań ankietowych przeprowadzanych wśród przewodniczących komitetów kredytowych kilkudziesięciu największych banków działających na polskim rynku, pozwalają na przeprowadzenie analizy polityki kredytowej banków. Raporty z ostatnich 7 lat wskazują, że następuje systematyczne zaostrzanie kryteriów udzielania kredytów mieszkaniowych i łagodzenie kryteriów udzielania kredytów konsumpcyjnych dla gospodarstw domowych. W przypadku warunków udzielania kredytów mieszkaniowych zaostrzeniu uległy wszystkie kryteria (marża kredytowa dla kredytów obarczonych większym ryzykiem, pozaodsetkowe koszty kredytu, wymagane zabezpieczenia, wymagany wkład własny kredytobiorcy w inwestycji) poza marżą kredytową i maksymalnym okresem kredytowania. W analizowanym okresie banki złagodziły takie kryteria, jak pozaodsetkowe koszty kredytu, wymagane zabezpieczenia, maksymalna kwota kredytu i maksymalny okres kredytowania. Natomiast zaostrzyły jedynie kryteria, które zapewniają im większe dochody z tytułu działalności kredytowej, takie jak marża kredytowa i marża dla kredytów obarczonych większym ryzykiem². Analizując, na podstawie *Raportów o sytuacji banków* wartość udzielanych kredytów dla gospodarstw domowych na przestrzeni ostatnich 7 lat, można zaobserwować, iż z roku na rok rośnie wartość udzielanych kredytów ogółem (z 183,4 mld zł w 2006 roku do 533,2 mld zł w 2012 roku).

Rysunek 1. Struktura przedmiotowa kredytów dla gospodarstw domowych w mld zł wartości nominalnej

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Raport o sytuacji banków w 2007 roku 2008, s. 29; Raport o sytuacji banków w 2008 roku 2009, s. 43; Raport o sytuacji banków w 2009 roku 2010, s. 27; Raport o sytuacji banków w 2010 roku 2011, s. 17-18, 22; Raport o sytuacji banków w 2011 roku 2012, s. 29; Raport o sytuacji banków w 2012 roku 2013, s. 42.

Biorąc pod uwagę strukturę przedmiotową kredytów udzielanych gospodarstwom domowym, należy wskazać, iż największy przyrost wartości można odnotować w przypadku kredytów mieszkaniowych (w 2012 roku w stosunku do 2006 roku przyrost wartości o 311,5%). Natomiast w przypadku kredytów konsumpcyjnych do 2009 roku wartość udzielanych tych kredytów rosła,

² Raporty *Sytuacja na rynku kredytowym 2006-2013*.

jednak od 2010 roku następuje sukcesywny spadek wartości udzielanych kredytów konsumpcyjnych. Powyższe dane można uznać za pozytywne, bowiem oznaczają, że mimo liberalnej polityki banków dotyczącej udzielania kredytów konsumpcyjnych Polacy w mniejszym stopniu wykorzystują te kredyty do finansowania bieżących potrzeb konsumpcyjnych.

Zawarta w artykule analiza zadłużenia Polaków została przeprowadzona na podstawie dwudziestu pięciu edycji raportu InfoDług. Powstaje on w oparciu o informacje zgromadzone przez Biuro Informacji Gospodarczej InfoMonitor w Rejestrze Dłużników, dane z bazy Biura Informacji Kredytowej i Bankowego Rejestru Związku Banków Polskich. Raport, publikowany co kwartał, ukazał się po raz pierwszy w sierpniu 2007 roku. Raport InfoDług powstaje w oparciu o dane określone zgodnie z Ustawą o udostępnianiu informacji gospodarczych i wymianie danych gospodarczych. W przypadku informacji przekazanych przez kredytodawców lub dostawców usług masowych są to długi przekraczające 200 zł i przeterminowane powyżej 60 dni. W przypadku informacji przekazanych przez konsumentów – potwierdzone tytułem wykonawczym³.

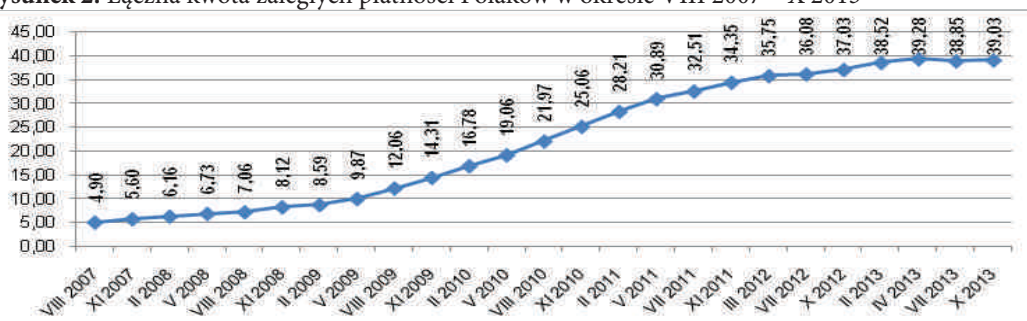
Wszystkie analizowane edycje raportu InfoDług niezmiennie wskazują, iż statystycznie klientem podwyższonego ryzyka finansowego jest najczęściej mężczyzna pomiędzy 30. a 39. rokiem życia, mieszkający w woj. śląskim lub mazowieckim⁴. Pojęciem *klient podwyższonego ryzyka* określa się osobę opóźniającą się ze spłatą zobowiązań, zgłoszoną do Rejestru Dłużników BIG InfoMonitor, bądź notowaną w BIK, posiadającą zaległości wyższe niż 200 zł niespłacone przez więcej niż 60 dni⁵.

Łączna kwota zaległych płatności Polaków od sierpnia 2007 roku (1. edycja Raportu) do października 2013 roku (25. edycja Raportu) wzrosła o 696,5%. Jak wskazują dane zawarte w raportach InfoDług, w sierpniu 2007 roku była to kwota rzędu 4,9 mld zł, natomiast w październiku 2013 Polacy posiadali 39,03 mld zł zaległych płatności (rys. 2). Największą dynamikę przyrostu łącznej kwoty zaległych płatności Polaków można było zaobserwować od maja 2009 roku do listopada 2011. Od początku 2012 roku zadłużenie Polaków wzrasta ze zdecydowanie mniejszą dynamiką.

³ InfoDług. Ogólnopolski raport o zaległym zadłużeniu i klientach podwyższonego ryzyka, BIG InfoMonitor, Edycja 25, Warszawa, październik 2013, s. 3.

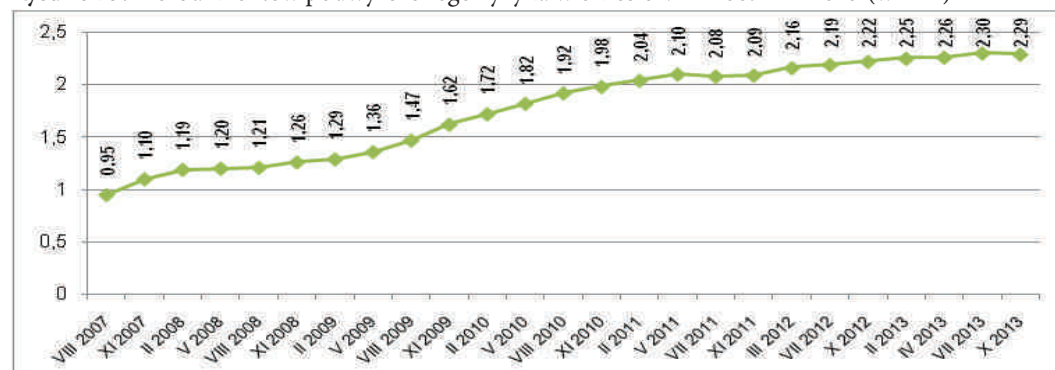
⁴ Por. InfoDług. Ogólnopolski raport o zaległym zadłużeniu i klientach podwyższonego ryzyka, BIG InfoMonitor, Edycja 1-25.

⁵ InfoDług. Ogólnopolski raport o zaległym zadłużeniu i klientach podwyższonego ryzyka, BIG InfoMonitor, październik 2013, s. 19.

Rysunek 2. Łączna kwota zaległych płatności Polaków w okresie VIII 2007 – X 2013

Źródło: opracowanie własne na podstawie dwudziestu pięciu edycji raportu InfoDług.

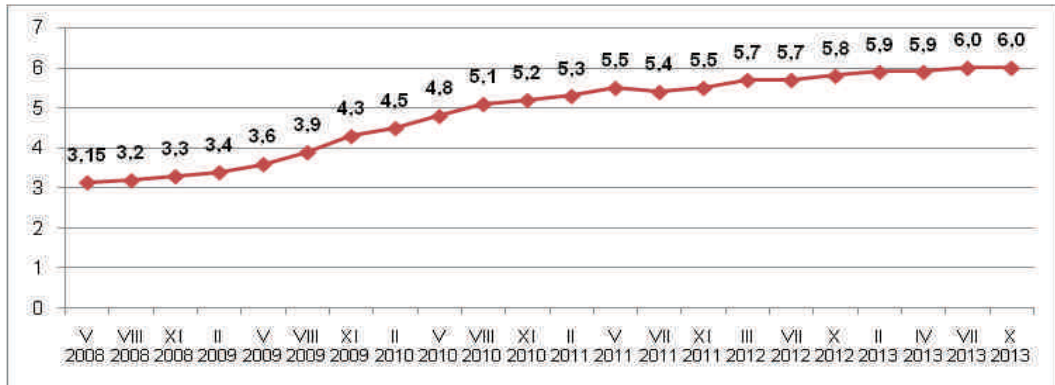
Dane zawarte w raportach InfoDług wskazują, iż z kwartału na kwartał odnotowuje się systematyczny wzrost liczby klientów podwyższonego ryzyka (rys. 3). W okresie od sierpnia 2007 do lipca 2013 roku liczba nierzetelnych dłużników wzrosła o 1,35 mln osób (z 0,95 mln w sierpniu 2007 do 2,30 mln w lipcu 2013 roku). W ostatnim poddanym analizie raporcie InfoDług zanotowano minimalny spadek liczby klientów podwyższonego ryzyka. Fakt ten wymaga dalszych obserwacji w przyszłości, aby stwierdzić, czy ma on charakter incydentalny, czy też jest początkiem nowego trendu.

Rysunek 3. Liczba klientów podwyższonego ryzyka w okresie VIII 2007 – X 2013 (w mln)

Źródło: opracowanie własne na podstawie dwudziestu pięciu edycji raportu InfoDług.

Jak wskazuje 25. edycja Raportu, w październiku 2013 roku 6,0% Polaków nie regulowało swoich zobowiązań terminowo i w porównaniu z majem 2008 roku jest to wzrost o blisko 3 punkty procentowe (rys. 4).

Rysunek 4. Odsetek Polaków, którzy nie regulowali swoich zobowiązań terminowo w okresie V 2008 – X 2013

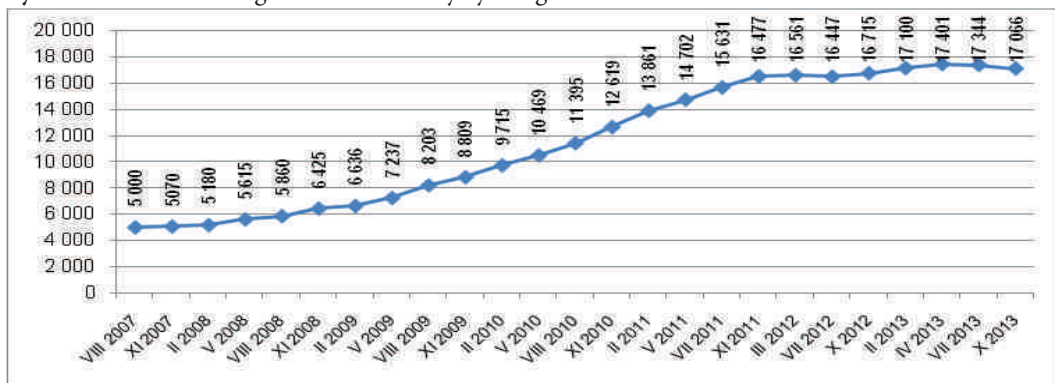

Źródło: opracowanie własne na podstawie dwudziestu pięciu edycji raportu InfoDług.

Jak wskazują kolejne edycje raportu InfoDług, do najbardziej rzetelnych dłużników należą głównie mieszkańcy woj. podlaskiego (1-9 edycji Raportu) i woj. świętokrzyskiego (10-25 edycji Raportu). Natomiast najmniej sumiennie ze swoich zobowiązań wywiązują się mieszkańcy woj. śląskiego (niezmiennie przez wszystkie edycje Raportu)⁶.

Za niepokojący należy uznać fakt, iż od sierpnia 2007 do października 2013 roku ponad trzykrotnie wzrosła kwota średniego zaległego zadłużenia statystycznego dłużnika - z 5000 zł w sierpniu 2007 roku do 17 066 zł w październiku 2013 roku (rys. 5). Zobowiązania te wynikają m.in. z niezapłaconych rachunków za energię elektryczną, gaz, usługi telekomunikacyjne, czynsz za mieszkanie, z tytułu alimentów, a także niespłaconych kredytów hipotecznych i konsumpcyjnych⁷. Powyższa informacja wskazuje jednoznacznie, iż terminowe wywiązywanie się ze swoich zobowiązań staje się dla Polaków realnym problemem.

Rysunek 5. Średnie zaległe zadłużenie statystycznego dłużnika w okresie VIII 2007 – X 2013

Źródło: opracowanie własne na podstawie dwudziestu pięciu edycji raportu InfoDług.

⁶ InfoDług. Ogólnopolski raport o zaległym zadłużeniu i klientach podwyższonego ryzyka, BIG InfoMonitor, Edycja 1-25.

⁷ InfoDług. Ogólnopolski raport o zaległym zadłużeniu i klientach podwyższonego ryzyka, BIG InfoMonitor, październik 2013, s. 6.

W październiku 2013 roku największy dłużnik zanotowany w bazach BIK, BIG InfoMonitor i ZBP był mieszkańcem woj. mazowieckiego i posiadał 108,9 mln zł zaległych płatności. Źródłem jego zadłużenia są niespłacone kredyty na zakup towarów i usług, papierów wartościowych, pożyczki i kredyty mieszkaniowe⁸. Należy zadać sobie pytanie, w jaki sposób mogło dojść do powstania wielomilionowego zadłużenia na rachunku jednej osoby. Można w tej kwestii wysunąć dwie hipotezy: zawiódła ocena zdolności kredytowej lub była ona zbyt liberalna, bądź osoba, która zaciągnęła tak duże zobowiązania, straciła nagle zdolność do ich spłaty w wyniku nieprzewidzianych okoliczności.

2. Analiza zadłużenia polskich przedsiębiorstw

Podjmując rozważania na temat zadłużenia polskich przedsiębiorstw, należy zdefiniować kategorię przedsiębiorcy. Warto wskazać, iż konsument, który jednocześnie jako osoba fizyczna prowadzi działalność jednoosobowo lub z innym partnerem w formie spółki cywilnej, staje się przedsiębiorcą, ponieważ zgodnie z art. 4 ust. 1 Ustawy o swobodzie działalności gospodarczej „przedsiębiorcą w rozumieniu ustawy jest osoba fizyczna, osoba prawna i jednostka organizacyjna niebędąca osobą prawną, której odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną – wykonująca we własnym imieniu działalność gospodarczą”. Zgodnie z ust. 2 tej ustawy „za przedsiębiorców uznaje się także wspólników spółki cywilnej w zakresie wykonywanej przez nich działalności gospodarczej”⁹. Ponadto również wspólnicy i akcjonariusze spółek kapitałowych są jednocześnie osobami fizycznymi, które mogą być przedsiębiorcami. Zachodzi tu więc zjawisko przenikania się oraz rozszerzenia odpowiedzialności w zaciąganiu zobowiązań finansowych na osoby biorące w różnym charakterze udział w życiu gospodarczym. Odpowiedzialność ta wiąże się z dużymi konsekwencjami finansowymi, dlatego tak ważna jest kwestia posiadania świadomości tych konsekwencji przez powyżej wskazanych uczestników obrotu gospodarczego.

Mając na uwadze odpowiedzialność za zaciąganie zobowiązań (długów) i jednocześnie zarządzanie należnościami/wierzytelnościami, BIG InfoMonitor we współpracy ze Związkiem Banków Polskich od listopada 2007 roku prowadzi regularne badania wśród przedsiębiorców. Monitorują rozmiary m.in. zatorów płatniczych w obrocie gospodarczym oraz to, w jakim stopniu wpływają one na funkcjonowanie przedsiębiorstwa i jak zmiany te kształtują się w określonym czasie. W ten sposób powstał Raport BIG, który mierzy poziom bezpieczeństwa działalności gospodarczej i pozwala określić odczucia polskich przedsiębiorców oraz kierunek ich zmian. Na jego podstawie zaobserwować można od 2007 roku stopniowy spadek bezpieczeństwa prowadzenia działalności gospodarczej związany początkowo ze światowym, potem europejskim i w końcu krajowym, polskim kryzysem gospodarczym¹⁰.

Wpływ na taki stan ma przede wszystkim spadek możliwości regulowania zadłużenia przez przedsiębiorców wobec swych kontrahentów w ustalonym terminie, a nawet czasowe lub całkowite zaprzestanie spłaty zobowiązań finansowych. W celu dokonania zapłaty długów polski przedsiębiorca początkowo posiłkował się kilkoma mniejszymi kredytami, potem je konsolidował, zaciągając następnie, jeszcze większe. Tymczasem banki drastycznie podniosły stopy procentowe i zaostrzyły warunki uzyskania kredytów. Dotknęło to przede wszystkim przedsiębiorców realizujących rozpoczęte inwestycje. Brak tego źródła finansowania w krótkim czasie doprowadził do powstania *efektu domina*, polegającego na zaprzestaniu regulowania zobowiązań finan-

⁸ Ibidem, s. 12.

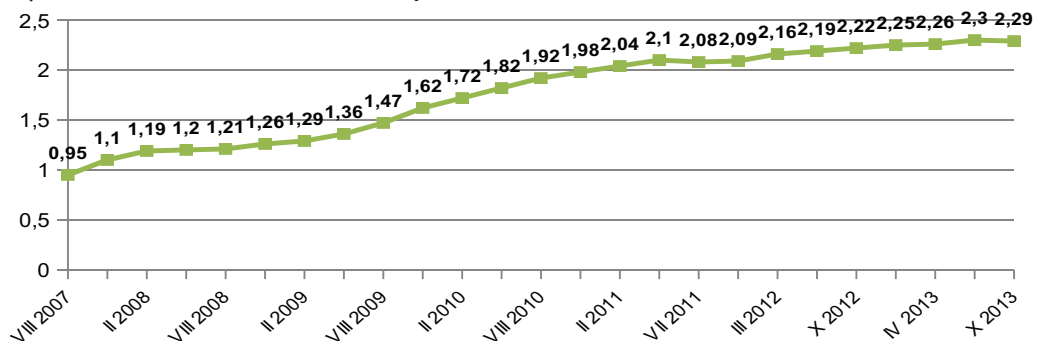
⁹ Ustawa z dnia 2 lipca 2004r. o swobodzie działalności gospodarczej (Dz.U. z 2004r. Nr 173, z późn. zm.)

¹⁰ Por. Raport Wskaźnik Bezpieczeństwa Działalności Gospodarczej, BIG InfoMonitor, grudzień 2013.

sowych powiązanych wzajemnie kontrahentom zupełnie, lub co najmniej w ustalonym terminie. Prowadzenie przedsiębiorstwa przypomina bowiem działanie naczyń połączonych. Problemy finansowe jednych partnerów biznesowych nader często skutkowały utratą płynności drugich itd. Efektem końcowym stało się całkowite zaprzestanie płacenia zobowiązań, a następnie upadłość polskich spółek giełdowych oraz małych i średnich przedsiębiorstw, którym nie wystarczyło majątku własnego oraz innych źródeł finansowania działalności. Z roku na rok problem miał coraz większy wymiar, o czym może świadczyć fakt, że rok 2012 został nazwany rokiem upadłości przedsiębiorstw, w tym przedsiębiorstw giełdowych. Jak podaje firma ubezpieczeniowa Coface Poland w swym raporcie¹¹, polskie sądy wydały 877 postanowień o upadłości przedsiębiorcy w roku 2012, co stanowi wzrost o 21,3 proc. w stosunku do roku 2011, i wynik najwyższy od ośmiu lat. Warto wspomnieć, że według tego raportu wciąż najgorsze notowania ma sektor budowlany, ponieważ ogłoszono ponad 50% więcej upadłości niż w poprzedzającym roku, a ponadto około 25% wszystkich upadłych w 2012 roku przedsiębiorstw należało do branży budowlanej.

Pierwsze dwa kwartały roku 2013 niestety również nie zapowiadały poprawy, albowiem z kolei Indeks Należności Przedsiębiorstw (INP), opracowany na potrzeby przeprowadzenia analizy kondycji finansowej polskich przedsiębiorstw, wynosił od 82,2 do 82,4. Wskaźnik ten prezentuje stan portfela polskich przedsiębiorstw z uwzględnieniem takich czynników jak stan i prognozy w odzyskiwaniu należności, koszty związane z nieterminową zapłatą należności, stan przeterminowanych należności w portfelu przedsiębiorców oraz ilość przedsiębiorstw, które utraciły płynność finansową na skutek *efektu domina*. Indeks (INP) został opracowany na podstawie wyników 2498 ankiet wypełnionych przez firmy ze wszystkich sektorów gospodarki, wszystkich regionów Polski, począwszy od mikroprzedsiębiorstw, poprzez sektor małych i średnich przedsiębiorstw, po wielkie korporacje¹². W pierwszym kwartale 2013 roku wydłużył się średni czas oczekiwania na spłatę należności przedsiębiorstw od swych kontrahentów już po terminie wskazanym w dokumentach dłużnych, takich jak faktury, rachunki itd. do prawie 5 miesięcy. W drugim kwartale 2013 r. średni okres zaległych należności wobec polskich przedsiębiorstw skrócił się do prawie 4 miesięcy¹³. Jednak w trzecim kwartale 2013 roku znacząco wzrósł indeks INP – od 85,7 w lipcu do 88,6 w październiku.

Rysunek 6. Indeks Należności Przedsiębiorstw (INP) w Polsce od I kw. 2009 do IV kw. 2013

Źródło: opracowanie własne na podstawie: P. Białowolski, *Portfel Należności Polskich Przedsiębiorstw*, Konferencja Przedsiębiorstw Finansowych w Polsce – Krajowy Rejestr Długów, lipiec 2013.

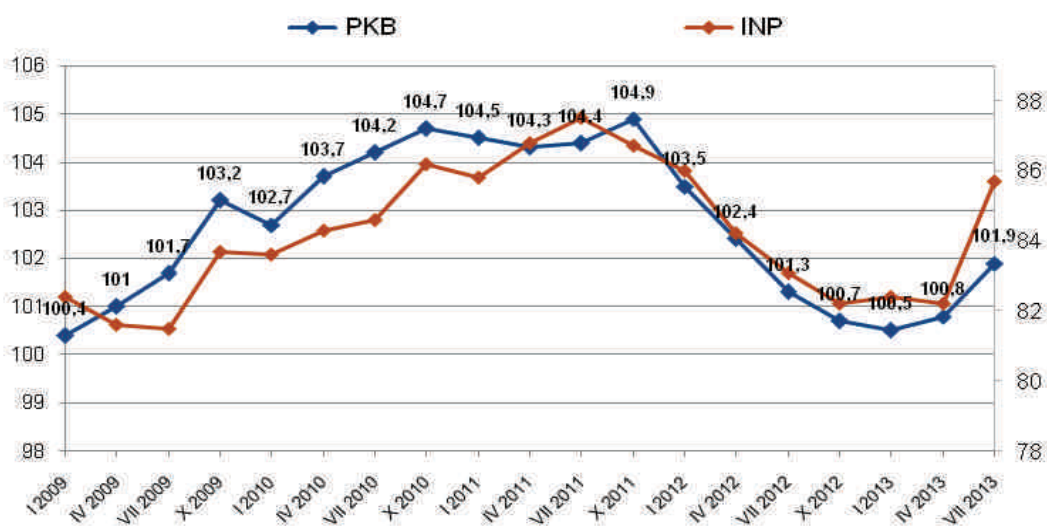
¹¹ Raport Upadłości firm w Polsce w 2012 roku, Coface Poland, styczeń 2013.

¹² Przedsiębiorcy z optymizmem patrzą w przyszłość, dostępny na www.windykacja.com.pl [dostęp: 02.12.2013].

¹³ P. Białowolski, *Portfel Należności Polskich Przedsiębiorstw*, Konferencja Przedsiębiorstw Finansowych w Polsce – Krajowy Rejestr Długów, lipiec 2013, s. 6.

Analizując dynamikę wskaźnika INP, można zaobserwować interesujące zjawisko. W styczniu 2009 roku wskaźnik INP wynosił 82,4 i sukcesywnie, lecz w wolnym tempie, przez 2,5 roku wzrastał do poziomu 87,5 odnotowanego w lipcu 2011 roku. Tymczasem analizowany wskaźnik w kwietniu 2013 roku przyjął wartość 82,2 i niezwykle dynamicznie, zaledwie w okresie 6 miesięcy wzrósł do poziomu najwyższego w historii badania – 88,6. Przytoczone dane uwidaczniają skalę zmiany wartości INP, jaka dokonana się w II kwartale 2013 roku. Zmiana wskaźnika INP, jaka zaszła w II kwartale 2013 roku, była porównywalna pod względem wartości do zmiany INP w latach 2009–2011. Jednak w pierwszym przypadku zmiana trwała jedynie 6 miesięcy, a w drugim aż 2,5 roku. Są to dobre rokowania dla polskiej gospodarki i tym samym dla polskich przedsiębiorców. Poprawa ta związana jest ze zmniejszeniem udziału należności przedsiębiorców oczekujących na uregulowanie przez kontrahentów, albowiem odsetek należności po wskazanym terminie zapłaty w polskich przedsiębiorstwach spadł z najwyższego poziomu (27,7%) do najniższego (22,7%) w pięcioletniej historii badania *Portfel należności polskich przedsiębiorstw*. W przeciągu czterech miesięcy liczonych od lipca do października 2013 roku przeciętny okres zaległych należności w polskich przedsiębiorstwach skrócił się z 4 miesięcy i 9 dni do zaledwie 3 miesięcy i 24 dni¹⁴. Jest to najkrótszy okres oczekiwania na przeterminowane należności w całej historii badania.

Rysunek 7. Indeks INP i dynamika PKB w Polsce od I kw. 2009 do IV kw. 2013

Źródło: opracowanie własne na podstawie: P. Białowolski, *Portfel Należności Polskich Przedsiębiorstw*, Konferencja Przedsiębiorstw Finansowych w Polsce – Krajowy Rejestr Długów, lipiec 2013 oraz danych GUS.

Analiza okresu ostatnich pięciu lat w kwartalnych zestawieniach Indeksu Należności Przedsiębiorstw (INP) oraz Produktu Krajowego Brutto (PKB) zawartych w raportach GUS

¹⁴ Ibidem.

pozwała wyciągnąć ciekawy i zarazem optymistyczny wniosek. Po dokonaniu zestawienia i porównania danych zauważyć można wyraźną korelację Indeksu INP ze wzrostem PKB w Polsce. Tendencja wzrostowa zapoczątkowana w trzecim kwartale 2013 roku może stać się jednym z pozytywnych symptomów poprawy sytuacji finansowej polskich przedsiębiorstw i co za tym idzie – wzrostu gospodarczego w 2014 roku.

3. Działania kształtujące odpowiedzialność w zaciąganiu zobowiązań

Analiza zadłużenia polskich konsumentów dokonana na podstawie raportów InfoDług jednoznacznie wskazuje, iż Polacy wykazują się dużą nieodpowiedzialnością jeśli chodzi o regulowanie swoich zobowiązań nie tylko wobec banków, ale również wobec dostawców usług masowych. Z. Bauman słusznie zauważa, iż współcześnie następuje zderzenie dwóch filozofii życiowych. Jedna z nich postuluje nieustanne zadłużanie się, a druga oszczędność i racjonalność wydatków: „Doszło do zderzenia kultury książeczki oszczędnościowej i kultury karty kredytowej. Dwoch przeciwstawnych kultur. Za mojego młodu uczono, żeby odkładać na mieszkanie, na samochód. Chcesz samochód, załóż książeczkę oszczędnościową w PKO! Chcesz mieszkanie, załóż jeszcze jedną książeczkę w PKO! A potem przyszła era karty kredytowej, kiedy młodych kusilo się i zmuszało do zadłużania. Jeżeli miłujesz ojczyznę, ożywiaj gospodarkę, czyli wydawaj więcej pieniędzy. Jeżeli ich nie masz, to pożycz, ale wydawaj. Tym przepojeni są młodzi ludzie dziś. A tu nagle stają wobec realiów, które do tej pory kojarzyli tylko z dawno minionymi czasami”¹⁵. Z kwartału na kwartał wzrasta zaległe zadłużenie Polaków, przy czym niepokojący jest fakt, iż nie jest to wyłącznie zadłużenie kredytowe, ale również zadłużenie wynikające z codziennego funkcjonowania. Są to niezapłacone rachunki za energię elektryczną, gaz, telefon, Internet, czynsz. Analizując politykę kredytową banków w Polsce, można zaobserwować, iż banki, w początkowej fazie kryzysu zaostrzały w coraz większym stopniu kryteria udzielania kredytów. Jednak obecnie takie restrykcyjne obostrzenia stosują tylko wobec kredytów mieszkaniowych, bowiem w przypadku kredytów konsumpcyjnych następuje łagodzenie wymagań stawianych kredytobiorcom.

Jak pokazał kryzys finansowy w Stanach Zjednoczonych, jednak ta restrykcyjna polityka banków ma uzasadnienie w przypadku społeczeństwa konsumpcjonistycznego. Często bowiem negatywne rozpatrzenie przez bank wniosku kredytowego jest jedynym mechanizmem powstrzymującym jednostki przed nieodpowiedzialnym zaciąganiem kolejnych zobowiązań finansowych. W związku z tym konieczne jest zastosowanie instrumentów kształtujących świadomość koncentrujących się nie tylko na odpowiedzialnym korzystaniu przez konsumentów z instrumentów finansowych, lecz przede wszystkim na kształtowaniu odpowiedzialności w trzech aspektach: w gospodarowaniu, w relacjach interpersonalnych i wobec środowiska przyrodniczego. Należy stwierdzić, iż w przypadku kształtowania odpowiedzialnych postaw społeczeństwa kluczowe znaczenie mają instrumenty pozwalające na zmianę świadomości jednostek. Ważne jest to, aby kształtować świadomość zintegrowaną, która „jawi się jako swoisty horyzont bytowy, świadomościowo-całościowy sposób ujmowania, przejawiający się w poznaniu endo- i egzogenicznym bytu i otaczającej rzeczywistości”¹⁶.

¹⁵ *Koniec orgii*, z prof. Zygmuntem Baumanem rozmawia Tomasz Kwaśniewski, „Duży Format”, dodatek do „Gazety Wyborczej”, 9.02.2009.

¹⁶ B. Piontek, *Uwarunkowania rozwoju społeczno-gospodarczego*, Wydawnictwo Hyla, Bytom 2006, s. 233.

Egzogenicznie ukształtowana świadomość zintegrowana łączy w sobie kompleksowe wykształcenie w wymiarze ekonomicznym, społecznym i przyrodniczym i oparta jest na nierelatywizowanej skali wartości i aksjomatach. Zintegrowana świadomość charakteryzuje się umiejętnością kompleksowej oceny zjawisk według zintegrowanych kryteriów: ekonomicznych, społecznych i przyrodniczych, zdolnością do internacjonalizacji poznanych treści, tożsamością środowiskową i zdolnością do dokonywania wyborów przy przestrzeganiu zintegrowanych kryteriów¹⁷.

Wszelkiego rodzaju działania edukacyjne powinny być wykorzystywane w jak najszerszym zakresie, a jako narzędzie wspomagające można użyć marketingowych kampanii społecznych. Kwestią dyskusyjną jest to, czy banki powinny być organizatorem przedsięwzięć kształtujących odpowiedzialność finansową. Jak wskazują wyniki badań przeprowadzonych przez CBOS na temat zaufania Polaków do banków, pomimo tego że Polacy ufają bankom, źle oceniają zasady ich działania. Ponad połowa ankietowanych ocenia, że klient nie jest traktowany w banku jak partner, z którym robi się interes, ale wyłącznie jako źródło zysku, ofiara do wykorzystania. Niewielu badanych (14%) wierzy, że urzędnicy bankowi, doradzając klientom, dbają o ich dobro, a wręcz zdecydowana większość jest przekonana, że skupiają się oni na osiągnięciu korzyści dla banku, a nie dla klienta¹⁸.

Jak pokazują badania CBOS-u, ponad połowa Polaków (52%) dobrze ocenia działalność Narodowego Banku Polskiego¹⁹. W związku z tym zaangażowanie się NBP jako instytucji o pozytywnym wizerunku w oczach obywateli w przedsięwzięcia mające na celu kształtowanie odpowiedzialnych postaw społeczeństwa może się przyczynić do zwiększenia efektywności tych działań. Istotne jest to, aby były to działania spójne, skoordynowane ze sobą i prowadzone ciągle, a nie jako sporadyczne jednorazowe akcje. Nie można przy tym zapomnieć o wprowadzeniu do programu nauczania na każdym poziomie edukacji zajęć z zakresu wieloaspektowej odpowiedzialności. Działania edukacyjne pozwalają bowiem na kształtowanie świadomości zintegrowanej, a także odpowiedzialnych postaw i utrwalanie tych działań poprzez powtarzalność przekazywanych treści na różnych etapach procesu kształcenia.

Można przypuszczać, że na obserwowane w ostatnich dwóch kwartałach zjawisko pozytywnych zmian wartości Indeksu Należności Przedsiębiorstw (INP) ma wpływ rosnąca świadomość polskich przedsiębiorców w zakresie zadłużania się oraz ponoszenia ryzyka gospodarczego. Z tej świadomości wypływa pożądana w dobie kryzysu gospodarczego ostrożność w zaciąganiu nowych zobowiązań oraz udzielaniu kredytów kupieckich kontrahentom, co jest właśnie elementem ryzyka gospodarczego. W celu ograniczenia tego ryzyka do minimum należy stale pogłębiać świadomość przedsiębiorcy w zakresie swoich możliwości spłaty bieżących kosztów stałych utrzymania przedsiębiorstwa i regulowania należności wobec swoich kontrahentów, wierzycieli oraz zobowiązań długoterminowych wynikających z zaciągniętych kredytów, pożyczek itp. Wobec swoich kontrahentów, będących dłużnikami, trzeba ograniczyć ryzyko poprzez ostrożne udzielanie im kredytów kupieckich w zakresie ich wysokości oraz terminów. Warto dodatkowo zastosować działania prewencyjne, co najmniej takie jak na przykład sprawdzenie stanu majątkowego oraz płynności finansowej potencjalnych kontrahentów, którym przedsiębiorca ma zamiar sprzedać swoje towary lub usługi na

¹⁷ Ibidem, s. 233-234.

¹⁸ Komunikat z badań Zaufanie do banków na początku kryzysu finansowego 2009, s. 7.

¹⁹ Komunikat z badań Oceny instytucji publicznych 2011, s. 7.

odroczonej termin zapłaty. Dokonać tego można we własnym zakresie albo skorzystać z wielu dostępnych wywiadowni gospodarczych. Skorzystanie z porad prawnych przed zawarciem umów, a potem w trakcie ewentualnej windykacji pozasądowej oraz procesowej sądowo-egzekucyjnej, świadczy o daleko idącej i pożądanej ostrożności gospodarczej. Standardem powinno być monitorowanie na bieżąco wpływu należności wynikających z dokonanych transakcji. Przedsiębiorca ma możliwość dokonania powyższych czynności we własnym zakresie lub skorzystania z usług outsourcingowych. W tym celu przedsiębiorca może sprawdzić kontrahenta, monitorować należności, a nawet ewentualnie je windykować, korzystając na przykład z jednego z trzech Biur Informacji Gospodarczej:

- Rejestru Dłużników ERIF BIG, który związany jest z spółką świadczącą usługi windykacyjne Kruk S.A,
- BIG InfoMonitor, który w zakresie wymiany informacji gospodarczych współpracuje z Biurem Informacji Kredytowej i Związkiem Banków Polskich, z którego korzystają również banki.
- Krajowego Rejestru Długów BIG, który szczyty się prawdopodobnie największą bazą danych o dłużnikach, z której korzystają instytucje, przedsiębiorcy i banki.

Najbardziej skuteczne jest jednak nie indywidualne, lecz systemowe podejście do kwestii zarządzania należnościami. Taką metodą zarządzania należnościami w przedsiębiorstwie jest system zarządzania należnościami/wierzytelnościami znany pod nazwą Prewencja Windykacyjna²⁰, który pełni jednocześnie funkcję zarządzania ryzykiem finansowym oraz ochrony przed negatywnymi skutkami kryzysu. System kształtuje decyzje zarządcze ryzykiem finansowym w przedsiębiorstwie w celu zachowania lub przywrócenia utraconej płynności finansowej mającej wpływ na wartość przedsiębiorstwa poprzez usunięcie lub zminimalizowanie zagrożeń związanych z jej utratą. Wybiórcze, sporadyczne lub indywidualne zastosowanie pojedynczych narzędzi zmierzających do zapobiegania lub ograniczenia ryzyka finansowego z reguły nie jest tak skuteczne jak zastosowanie rozwiązań systemowych. W obecnym otoczeniu gospodarczym, szczególnie w warunkach kryzysu gospodarczego, przedsiębiorstwo podlega tak wielu zmiennym warunkom, że tylko zasada podejścia systemowego w zarządzaniu okazuje się najbardziej skuteczna. Dlatego warto zaimplementować sprawny system zarządzania należnościami/wierzytelnościami będący elementem zarządzania ryzykiem finansowym w przedsiębiorstwie umożliwiającym kształtowanie trafnych decyzji zarządczych mających wpływ na wartość przedsiębiorstwa.

Podsumowanie

Aktualne problemy polskich konsumentów i przedsiębiorców, będące wynikiem braku odpowiedzialności w codziennym funkcjonowaniu, wyraźnie wskazują konieczność podjęcia działań mających na celu kształtowanie świadomości i odpowiedzialnych postaw, bowiem pozwalają one *ex ante* zapobiegać zjawisku nadmiernego i nieracjonalnego zadłużania. Można tego dokonać poprzez kompleksowy program różnorodnych przedsięwzięć edukacyjnych i społecznych kampanii marketingowych. W przypadku przedsiębiorców, poza tymi działaniami zastosowanie mają podejścia systemowe, takie jak System Prewencja Windykacyjna.

²⁰ System powstał na przełomie 1999 i 2000 roku, a jego twórcą jest Dariusz Stach. Po raz pierwszy został zastosowany w przedsiębiorstwie Górnośląski Serwis Gospodarczy sp. z o.o., który wprowadzał go następnie w innych przedsiębiorstwach.

Działania systemowe pozwalają na holistyczne ujęcie procesu zarządzania należnościami/wierzytelnościami, a to zwiększa bezpieczeństwo gospodarcze przedsiębiorstw. W nawiązaniu do danych statystycznych dotyczących zadłużenia Polaków i Indeksu Należności można stwierdzić, iż następuje powolny proces zmiany postaw na te, które charakteryzują się odpowiedzialnością. Proces ten jest skomplikowany i długotrwały, jednak należy podjąć się jego realizacji, ponieważ współczesny model społeczeństwa pociąga za sobą coraz bardziej negatywne skutki i prowadzi do destabilizacji całego systemu społeczno-gospodarczego.

Reasumując, należy stwierdzić, iż postulaty zgłaszane w niniejszym artykule wcielone w życie pozwoliłyby na uniknięcie lub co najmniej na złagodzenie skutków współczesnego światowego kryzysu finansowego. Z. Bauman podkreśla także odpowiedzialność rządzących i ekspertów za współczesny kryzys finansowy: „Kiedy spadała statystyka PKB, pojawiał się premier albo minister skarbu i wzywał ludzi, żeby więcej kupowali. Formuła była taka, że wyjdziemy z depresji, jeśli uda się zmobilizować konsumentów. Patriotyzm przejawiał się w tym, żeby więcej kupować. A więcej kupować znaczyło się zapożyczać, bo przecież pensje nie rosły w tak szybkim tempie jak PKB. Skoro wszystkie autorytety ekonomiczne, autorytety polityczne, autorytety środowiska, autorytety współzawodnictwa na giełdzie społecznej – wszyscy – nakłaniali, żeby wydawać, to jak w to wątpić²¹. Zatem także na osobach sprawujących władzę i stanowiących prawo ciężary moralny obowiązek, aby tworzyli rozwiązania instytucjonalne i prawne umożliwiające odpowiedzialne funkcjonowanie jednostek.

Bibliografia

- Białowolski P., *Portfel Należności Polskich Przedsiębiorstw*, Konferencja Przedsiębiorstw Finansowych w Polsce – Krajowy Rejestr Długów, lipiec 2013.
- InfoDług. Ogólnopolski raport o zaległym zadłużeniu i klientach podwyższonego ryzyka, BIG InfoMonitor, Edycja 1-25.
- Komunikat z badań Oceny instytucji publicznych 2011.
- Komunikat z badań Zaufanie do banków na początku kryzysu finansowego 2009.
- Koniec orgii*, z prof. Zygmuntem Baumanem rozmawia Tomasz Kwaśniewski, „Duży Format”, dodatek do „Gazety Wyborczej”, 9.02.2009.
- Piontek B., *Uwarunkowania rozwoju społeczno-gospodarczego*, Wydawnictwo Hyla, Bytom 2006
- Przedsiębiorcy z optymizmem patrzą w przyszłość*, dostępny na www.windykacja.com.pl
- Raport *Upadłości firm w Polsce w 2012 roku*, Coface Poland, styczeń 2013.
- Raport *Wskaźnik Bezpieczeństwa Działalności Gospodarczej*, BIG InfoMonitor, grudzień 2013.
- Raporty *Sytuacja na rynku kredytowym 2006-2013*.
- Ustawa z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (Dz.U. z 2004 r. Nr 173, z późn. zm.).
- Zgółkowska H. (red.), *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, tom 25, Wydawnictwo Kurpisz, Poznań 2000.

Nota o Autorach:

Mgr Magdalena Wróbel – asystent w Katedrze Zarządzania, Wyższa Szkoła Biznesu w Dąbrowie Górniczej.

²¹ Bauman: koniec orgii, „Gazeta Wyborcza”, Duży Format, nr 6/814, 9.02.2009.

Mgr Dariusz Stach – Seminarium Doktorskie, Wyższa Szkoła Biznesu w Dąbrowie Górniczej.

Information about Authors:

Mgr Magdalena Wróbel – Assistant in Department of Management, Academy of Business in Dąbrowa Górnicza.

Mgr Dariusz Stach - Doctoral Seminar Academy of Business in Dąbrowa Górnicza.

Kontakt/Contact:

Mgr Magdalena Wróbel

Wyższa Szkoła Biznesu w Dąbrowie Górniczej

Katedra Zarządzania

Ul. Cieplaka 1c

41-300 Dąbrowa Górnicza

e-mail: madziawrobel@gmail.com

Mgr Dariusz Stach

Wyższa Szkoła Biznesu w Dąbrowie Górniczej

Katedra Zarządzania

Ul. Cieplaka 1c

41-300 Dąbrowa Górnicza

e-mail: stach@onet.pl